

BELLVM PER
DES YDERIVM E-
rasmum Roteroda-
mum.

PARISIIS
Apud Simonē Colinæum.

1 5 3 0

D.
S. C.

AVTHORE DESYD.

ERASMO ROTEROD. DVLCE
BELLVM INEXPERTIS.

T elegans cum primis, & multorum literis celebratum adagiū est, γλυκὺς ἀπὲρ φ πόλεμος, id est, Dulce bellum in experto. Sunt quædam in rebus mortalium, quæ quantū habeāt discriminis ac malorum, non intelligas nisi facto periculo. Dulcis in expertis cultura potētis amici, Expertus metuit. Bella res & splēdida videtur, inter aulicos obambulare proceres, in regijs versari negotijs. at senes, quibus vsu penitus cognita res est, ab ea felicitate libenter abstinēt. Suaue videtur amare puellas, sed ijs qui nondū senserunt quantū amori insit amari. Ad eundē item modū accōmodari poterit ad quoduis negotium multo cum periculo, multisq; cōiunctū malis, quod nemo velit capeffere, nisi iuuenis, & rerum imperitus. Siquidem Aristoteles in Rhetoricis hanc adfert causam cur iuuenta sit audacior, cōtrā senēctā timidior, quod illis imperitiā rerum cōfidentiā pariat, his multorum experitiā malorū, timiditatē & cunctationē. Quod si quicquā est in reb⁹ mortalium quod cunctatē agredi conueniat, immō quod oporteat modis omnib⁹ fugere, deprecari, & pellere, certe bellū est,

quo non alia res vel magis impia, vel calamitosa
 fior, vel latius perniciofa, vel hæres tenacius, vel
 tetrior, & in totū homine indignior, vt ne dicā
 Christiano. At dictū mirū, quā hodie passim,
 quā temere, quā quauis de causa suscipitur,
 quā immaniter ac barbarice geritur, nō tantū
 ab ethnicis, verū etiam à Christianis: nec a pro-
 phanis modo, verum etiā à sacerdotibus & epis-
 copis: nec solum à iuuenibus & imperitis, verū
 etiam à senibus, & toties expertis: nec à plebeijs
 tantum, & vulgo natura mobili, sed potissimū
 à principibus, quorū officium erat temerarios
 stultæ multitudinis motus sapientia rationeq;
 componere. Neq; desunt Iureconsulti ac Theo-
 logi qui ad ista tā nefaria faces admouēt, & fri-
 gidam (quod aiunt) suffundunt. Quibus rebus
 fit, vt nunc bellum aded recepta res sit, vt demis-
 rentur homines, esse cui nō placeat: aded probas-
 ta, vt impium, ac penè dixerim hæreticū sit, im-
 probasse rem vnā omnium vt sceleratissimā,
 ita miserrimam quoque. At quanto iustius erat
 illud demirari, quis malus geni⁹, quæ pestis, quæ
 intemperia, quæ furia primum in hominis mē-
 tem immiserit rem vsque aded beluinam, vt pla-
 cidū illud animal, quod natura paci beneuolen-
 tiæq; genuit, quod vnum omnium saluti prodit,
 tam ferina vesania, tam insanis tumultibus
 in mutuā rueret perniciem? Id quod magis etiā
 admirabitur quisquis animum à vulgo receptis
 opñionibus ad ipsam rerum vim ac naturā per-
 spiciendā conuerterit, ac seorsim hinc hominis
 imaginē, hinc belli simulacrū vere philosophis

Paro-
 mia.

Homi-
 nis effi-
 gies.

cis oculis aliquantisper contempletur. Primum igitur si quis habitū modo figuramq; corporis humani cōsideret, an nō protinus intellecturus est, naturā, vel potius Deū, animal hoc nō bello, sed amicitia: nō exitio, sed salutis: nō iniurię, sed beneficentię genuisse. Nam cæterorum animantium vnumquodq; suis instruxit armis. Taurorum impetus armauit cornibus, Leonum rabiem vnguibus. Apris fulmineos affixit dentes. Elefantos præter cutē & molem, promuscide quoq; tutatus est. Crocodilum cutis velut lamina cōmuniuit. Delphinis teli vice pinnas addidit. Histricē spinis, Raiam aculeis defendit. Gallis calcar addidit. Alia testis, alia corio, alia cortice cōmuniuit. Sunt quorum incolumitati pernicitate prospexit, veluti Columbis. Sunt rursus quibus venenū telī vice tribuit. Addidit his speciem tetram ac beluinam, addidit oculos truces, vocis stridorē. Inseuit natia quædam dissidia. Solū hominem nudū produxit, imbecillem, tenerum, inermē, mollissima carne, cute læui. Nihil vsquam in membris, quod ad pugnam aut violētiam datum videri possit, vt ne dicam interrim quòd cætera ferè statim vt nata sūt, sibi sufficiūt ad vitam tuendam: solus homo sic prodit, vt multo tempore totus à subsidio pēdeat alieno. Nec fari nouit, nec ingredi, nec cibū capere, vagitu tātum implorat opē: vt vel hinc conijci possit, solū hoc animal totū amicitia: nasci, quæ mutuis officijs & coit & coheret potissimū. Proinde natura voluit hominē vitæ munus non tã sibi quàm beneuolentię acceptum ferre, quò vis

delictet intelligeret sese gratijs esse dicatū ac ne-
 cessitudini . Tū speciem dedit non tetrā & hor-
 ridam vti cæteris, sed mitem ac placidam, amo-
 ris ac benevolentiaē notas præ se ferentem. Tri-
 buit oculos amicos, & in his animi signa. Dedit
 brachiorum sinus ad cōplexū . Dedit osculi fen-
 sum, quo ceu copularētur, & sese cōtingerēt ani-
 mi. Vni risum attribuit, alacritatis indicium . Vni
 lachrymas, clementiæ & misericordiæ symbolū.
 Quin & vocē dedit, non minacem & horrendā
 sicut beluis: sed amicam & blandā. Nec his cō-
 tenta natura, sermonis & rationis vsum vni tri-
 buit, quæ quidem res ad parandam & alendam
 benevolentiam in primis valet, ne quid omnino
 per vim inter homines gereretur. Inseuit odium
 solitudinis, amorem sodalitatis. Indidit penitus
 benevolentiaē semina. Fecit vt quod est saluberr-
 rimum, idē sit & suauissimum. Quid enim amis-
 co iucundius ? Ac rursus, quid æque necessariū ?
 Proinde si maxime liceret absque mutuo com-
 mercio commode vitam agere, nihil tamen iu-
 cundū videri possit absq; socio, nisi si quis pro-
 fus hominem exuerit, & in feram degenerarit.
 Addidit insuper liberalium disciplinarū studiū,
 & cognitionis ardorem: quæ res vt potissimum
 abducit hominis ingenium ab omni feritate, ita
 ad cōciliādas necessitudines præcipuam vim ha-
 bet. Siquidē nec affinitas, nec sanguinis propin-
 quitas arctioribus aut firmiorib⁹ amicitiaē vin-
 culis astringit animos, quàm societas honestorū
 studiorum. Super hæc admirabili quadā varie-
 tate dotes tum animorū tū corporū inter mor-

tales partita est, nimirum vt singuli in singulis inuenirent quod vel amarent ac suspicerent ob excellentiã, vel ob vsum & necessitatem ambi-
rent & amplecterentur. Denique indidit diuine
mentis scintillulam, vt nullo etiam ostenso præ-
mio, tamẽ per se iuuet benemereri de omnibus.
Id enim Deo maxime propriũ ac naturale, suo
beneficio consulere vniuersis. Alioqui quid illud
est, quod haud vulgarem animo sentimus volu-
ptatem vbi quempiã per nos seruatũ intelligi-
mus? Proinde Deus in hoc mundo velut simulacrum
quoddã sui constituit hominem, vt ceu
terrenum quoddã numẽ, saluti prospiceret om-
nium. Sentiunt hoc ipsa etiam bruta, cum videamus
nõ mitia solũ, verũ etiã Pardos & Leones,
& his immittiores bestias, in magnis periculis ad
hominis opẽ cõfugere. Hoc extremũ õnib⁹ asy-
lũ, hæc ara est sanctissima vniuersis, hæc nulli nõ
sacra est ancora. Hominis effigiẽ vtcũq; depinximus.
Nunc belli simulacrũ ex aduerso cũ hac, si
videtur, cõponam⁹. Iã igit̃ videre te puta barba-
ras cohortes, ipso vultu sonõq; vocis horrendas,
hinc atq; hinc instructas ferratas acies, formidabi-
lẽ armorũ crepitũ, simul & fulgorẽ, iamabilẽ tã-
tæ multitudinis fremitũ, oculos minaces, rauca
cornua, terrificũ taratãtaræ cãtũ, bõbardarũ to-
nitrua, nõ minus formidolosa veris, sed magis no-
xia, clamorẽ insanũ, cõcursum furiosũ, immanẽ
laniationẽ, cadentiũ & occidẽtiũ crudeles vices,
cõgestas strages, vndãtes cruore cãpos, fluuios
humano tictos sãguine. Fit iterea nõnunq; vt fra-
ter incidat i fratrẽ, affinis in affinẽ, amic⁹ in ami-

Belli si-
mula-
crum.

cum, & cōmuni furore iam debacchante, in eius viscera stringat ferrum, à quo ne verbo quidem vnquam fuerat læsus. Deniq; tantum malorum habet illa tragœdia, vt à cōmemoratione quoq; pectus humanum abhorreat. Vt interim non referā illa vulgaria præ his, leuiaq; , protritas passim segetes, exustas villas, incēfos pagos, abacta pecora, cōstupratas virgines, tractos in captiuitatem senes, direpta phana, latrocinijs, prædatiōnibus, violentia plena cōfusaq; omnia. Vtque taceam illa, quæ felicissimum etiā ac iustissimū bellum consequi solent, expilatam plebem, oneratos proceres, tot senes orbos, & simul in cæde liberorum occisos, tot anus destitutas, & crudelius quàm ferro peremptas, tot matronas viduas, tot liberos orphanos, tot domos funestas, tot opulētos ad inopiam redactos. Nam de morum pernicie quid attinet loqui, cū nemo nesciat vniuersam vitæ pestē semel è bello proficisci? Hinc pietatis contēptus, hinc legū neglectus, hinc ad quiduis audēdū sceleris promptus animus. Hoc fonte nobis tā ingēs latronū, raptorū, sacrilegorum, percussorū turba scatet. Et quod est omnium grauissimū, hæc tam exitialis pestilētia nescit se suis cōtinere spatijs: sed in vno quopliā āgulo nata, nō solū finitimas regiones veluti cōtagio peruadit, verū etiā procul semotas, vel mercede, vel per affinitatis aut foederis occasionē, in cōmunē tumultū, ac rerū tēpestatē pertrahit. Quinetiā bellū è bello serit, è simulato verū, è pusillo maximū exoritur: neq; raro solet in his accidere qđ de lernæo monstro fabulis proditū est. Hisce de

causis, opinor, veteres illi poëte, qui rerū vim ac naturam & sagacissime perspexerūt, & aptissimis figmentis adumbrarunt, tradidere bellum ab inferis immitti, idq; furiarū ministerio, neq; quamlibet furiam ad hoc negotij conficiendum esse idoneam. Deligitur omniū pestilentissima, cui nomina mille, mille nocēdi artes. Hæc innumeris armata colubris, Tartarea buccina præcinit. Pan infano tumultu cōplet vniuersa. Bellona furiosū quatit flagellū. Furor impius, ruptis omnibus vinculorū nodis, euolat horridus ore cruento. Neq; nō viderūt hæc grāmatici, quorum alij bellū κατ' ἀντίφρασιμ dictū volunt, quòd nihil habeat neq; bonū, neq; bellū: nec alia ratione bellū esse bellum, quàm furias Eumenides. Alij malunt à belua deductū, quòd beluarū sit nō hominum in mutuū exitiū congregi. At mihi sanè plus quàm ferinum, plus q̄ bellū esse videtur, armis cōfigere. Primum enim pleraq; brutorum animantiū in suo quodq; genere cōcorditer & ciuilitate degunt, gregatim incedunt, ope mutua sese tuentur. Ne feræ quidem omnes dimicāt. Sunt enim & innoxie, sicut Damæ & Lepores: sed omniū efferatissimæ, veluti Leones, Lupi, Tigrides. quāquam nec hæ belligerantur inter sese, quēadmodum nos. Canis caninam nō est. Leonum inter se feritas non dimiscat. Draconī cum dracone pax est. Inter venena conuenit. At homini nulla fera perniciosior, q̄ homo. Rursum illæ cū pugnant, suis pugnant armis: nos præter naturā arte cacodemonū excogitatis instruimur homines in hominum pernis

ciem. Nec illę quibuslibet de causis sæuiūt, verū vbi vel fames stimulat in rabiē, vel se peti sentiunt, vel foetui suo timēt. Nos, Deū immortalē, quàm friuolis de causis quas bellorū tragedias excitam⁹? Ob inanissimos titulos, ob puerilem iram, ob mulierculam, ob causas his quoq; multo magis ridiculas. Ad hæc inter feras vni cū vna bellum est, idque perbreue: & vt cruentissima pugna sit, vna aut altera vulnerata discedit. Quādo auditū est, id quod passim faciūt homines, cētū milia beluarū mutuo laniatu cōcidisse! Adde quod vt feris quibusdā naturale dissidiū est cū alijs diuersi generis, ira rursus habent cū quib⁹ genuina firmaq; coherēt amicitia. At homini cum homine, & cuiilibet cū quolibet, iugis pugna est, nec vllū satis firmū foedus inter vltos mortalium. Ad eō quicquid à sua deflexit natura, in peiorē degenerat speciem, quàm si natura malitiam ingenuisset. Vis scire q̄ ferina, quàm foeda, quàm non digna homine res sit bellum? Spectasti ne aliquādo leonem cum vrsō cōmissum? Qui rictus, qui rugitus, qui fremitus, quæ immanitas, quæ laniatio? Inhorrescit qui spectat etiam in tuto. At quanto foedius spectaculum, quanto immanius, videre hominē cum homine tot armis, tot telis instructum cōfigere? Quæso te quis homines crederet, nisi cōsuetudo mali sustulisset admirationem? Ardēt oculi, pallēt ora, furorē præfert incessus, frendet vox, clamor insanus, totus ferreus est, crepāt arma, fulminant bōbardæ. Mitius erat si cibi causa homo hominem deuoraret, si sanguinem hauriret: quanquā

Epiphonema.

huc quoque ventum est à quibusdam, vt id odij gratia faciant. At nunc idē fit crudelius telis veneno tinctis, tartareis machinis . nullum vsquā hominis vestigium . An credas hic ipsam naturam agnituram quod condidit? Et si quis admo- neat, an non merito huiusmodi verbis sūt admira- tura? Quod nouum spectaculum ego video? Quis tartarus hoc nobis portentum edidit? Sūt qui me nouercam appellent, quòd in tā immen- sa rerum summa, venena quædam genuerim, quanquam & hæc in hominis cōmodum cessu- ra, quòd aliquot animantia parum mitia finxe- rim, etiam si nulla fera tam immitis est, quin arte & officijs possit cicurari. Hominis cura mansuecunt leones, mitescūt dracones, seruiūt vrsi. Quæ tandē est ista plus quàm nouerca, quæ nos uā hanc beluam, totius mundi pestem nobis de- dit? Vnū animal totum genui beneuolētię, pla- cidum, amicum, salutare. Quid accidit vt in hu- iusmodi ferā degenerarit? Nihil agnosco homi- nis illius quē finxi. Quis malus genius vitiauit opus meum? Quæ saga mentem humanam ex- cantauit & incantauit beluinam? Quæ Circe na- tiuam vertit formam? Iuberem vt ad speculum sese contēplaretur infelix: sed quid cernant ocu- li, cum mens absit? Tamē aspice teipsum si pos- tes furiose bellator, si quo pacto contingat resis- piscere. Vnde tibi minax crista verticis? Vnde fulgens galea? vnde ferrea cornua? vnde pinnati cubiti? vnde squamæ? vnde dentes ærei? vnde la- minæ? vnde tela letifera? vnde vox plus quàm ferina? vnde vultus iste plus quàm beluinus?

Natura
ad ho-
mines.

vnde tonitru & fulmen, ipso Iouis fulmine tum
 formidabilius, tū nocētius! Ego te diuinū quod
 dā animal finxi. quid venit in mentē vt te ipsum
 in tam immanem beluam trāsfornares, vt nul
 la iam belua futura sit belua, si cum homine cō
 ponatur! Hæc atq; id gen⁹ alia permulta diceret
 opinor architectrix illa rerū natura. Proinde cū
 sic conditus sit homo, quēadmodum ostensum
 est, cū huiusmodi res sit bellum quemadmodum
 nimium crebro sentimus, haud mediocriter admi
 rādum videtur, quis Deus, qui morbus, aut qui
 casus primum in humanū pectus immiserit, vt
 letale ferrum in hominis stringeret viscera. Mul
 tis gradibus ad tam insignem vesaniā vētum
 sit oportet. Nemo siquidem repēte fuit turpissi
 mus, vt inquit poëta Satyricus. Sēperq; malorū
 maxima, sub vmbra ac specie boni subreperūt
 in vitā hominū. Olim igitur cum rudes illi pri
 sciq; mortales, nudī, sine mœnibus, absq; tecto,
 vitā in syluis agerēt, euenit aliquoties vt à feris
 ac beluis offenderētur. Cum his igitur primum
 homini bellū susceptum est, & vir fortis habe
 batur, ac dux, qui ferarum vim ab hominū ge
 nere depulisset. Quin & æquissimum videbatur
 iugulare iugulantes, trucidare trucidantes, præ
 fertim cum nulla laceffitæ iniuria vtrò nos im
 peterēt. Ea res cū summæ laudi duceretur (hinc
 enim Deus factus est Hercules) coepit animosa
 iuuētus passim venari bestias, exuuium ceu tro
 phæum ostentare. Deinde non contēti iugulasse,
 pellibus illarū sese munierūt aduersus rigo
 rē hyemis. Hæc erāt prima homicidia, hæc spo

lia. post hæc lógius progressi, rem ausi sunt quã Pythagoras vehemēter impiam arbitratus est, & nobis poterat prodígiosa videri, nisi vetaret cōsuetudo, quæ tãtam vbiq; vim habet, vt apud nationes quasdam piũ fuerit habitum, parētem grãdæuum plagis obrutum in fossam depellere, & eripere vitam illi, per quem vitæ munus cōtingerat. sanctum haberetur carnibus affiniũ amicorum vesci. Pulchrum existimaretur, virginē in Veneris phano prostare populo. Multaq; ijs absurdiora. quæ si quis nunc referat tantum, nemo nõ sit abominaturus. Adeò nihil est tam scelerosum, nihil tam atrox, quod nõ & probetur, si id commendet assuetudo. Ergo quod ausi sunt facinus! Non veriti sunt vesci ferarum extinctarum cadaueribus, dentibus laniare carnem ex animem, haurire sanguinem, exugere faniem, & viscera, vt ait Ouidius, in viscera condere. Id facinus tametsi mitiorib⁹ ingenijs tũ immane videretur, tamen commēdauit vsus & commoditas. Processum est longius. A noxijs feris itũ est ad pecudes innoxias, sæuitũ est passim in oues, animal sine fraude dolóq; sæuitum in léporem, non ob aliud crimen, nisi quòd esculentus esset. Nec temperatum est à boue domestico, qui suo sudore diu familiam aluerat ingratham. Nulli vo lucrum, nulli pisciũ generi parciũ est: & eò processit gulæ tyrannis, vt nullum animal vsquam tutum esset ab hominis crudelitate. Verum hoc quoq; persuasit consuetudo, vt sæuitia non videretur in vllum animantis genus, modo ab hominis cēde temperaretur. Sed in nobis fortasse sitũ

BELLVM

est vitia quemadmodū mare non admittere, ve-
rum vt admissio limitem prescribamus, id nō est
cuiquā in manu. Semel receptū vtrumuis, haud
nostro ducit arbitrio, sed suo fertur impetu. Post-
eaquam his rudimentis essent ad cædem exerci-
tati, persuasit ira vt homo hominē fuste saxove
aut pugno peteret. Siquidē ijs adhuc armis tum
pugnabatur opinor, & iā occidendis pecudibus
didicerant hominē quoq; minimo negotio posse
se periri. Verū ista crudelitas diu constitit intra
monomachias. Ad hæc nōnullā etiā æqui speciē
habebat sustulisse inimicū: laudi quoq; ceptum
est dari, si quis violentum & pestilentē hominē,
cuiusmodi ferunt fuisse Cacus & Busyridē, cō-
fecisset, orbēq; monstris istiusmodi liberasset. Si-
quidē videmus hos etiā titulos in Herculis exta-
re laudibus. Deinde cōcursum est à pluribus, vt
quosq; vel affinitas, vel vicinia, vel necessitudo cō-
iunxerat. Et quod nunc latrocinium est, tū bellum
erat. Saxis & sudibus præustis etiamnū res gere-
batur. Riuius occurrens, aut rupes, aut simile
quippiam obuiū prælia dirimebat. Interea dum
crescit vsu feritas, dum gliscūt iræ, dū magis ar-
descit ambitio, furorē suū armāt ingenio. Exco-
gitantur arma qualiacūq; quibus se cōmunirēt,
excogitantur tela quibus hostem perderēt. Iam
passim, iam frequētiore manu, iā armati confli-
ctari cœperunt. Nec huic manifesto furori suus
defuit honos. Bellū appellarūt, & virtutem esse
voluerūt, si quis sui capitū periculo vim hostiū
a liberis, ab vxore, a pecore, a domesticis latebris
propelleret. Atq; ita paulatim vnā cū rerū cultu

crescēte malitia, bellum indicere cœpit ciuitas ciuitati, regio regioni, regnū regno. Quanquā in re per se crudelissima, tamen remanebāt adhuc humanitatis pristinæ vestigia. Repetebātur res per facialē, citabāt testes superi, velitatione præludebatur ad pugnā. Telis vulgaribus, & virtute, nō dolo res agebatur. Nefas erat ferire hostē nisi signo dato. nō licebat pugnare vbi receptui cecinisset imperator. Deniq; virtutis & gloriæ certamen erat magis q̄ occidēdi cupiditas. Nec tum arma mouebantur nisi in exteros, quos ob id hostes, velut hospites appellabaut. Hinc nata sunt imperia, quorū nullum vnquam fuit in vlla natione, quod non fuerit multo generis humani sanguine paratum. Deinceps assidue bellorū vires, dum vicissim aliū aliū ab imperio depellit, & sibi vindicat. Post hæc cū imperia quoq; ad sceleratissimos mortales deuenissent, iam in quoslibet pro libidine mota sūt arma, neq; male meriti, sed bene fortunati cœperūt maxime belli periculis esse obnoxij, & iam prælij scopus nō laus esse, sed sordidū lucrū, aut hoc etiā scelerati⁹ aliquid. Nō dubito quī hæc p̄spexerit sapiētissim⁹ ille Pythagoras, cū philosophico cōmento multitudinē hominū imperitā à laniadis pecudibus deterreret. Videbat futurū, vt qui nulla laceffit⁹ iniuria, pecudis innoxie sanguinē fūdere cōsueuisset, idē cōmot⁹ ira, & iniuria puocat⁹, nō metueret hominē interimere. Porrò bellū qd aliud est, q̄ multorū cōmune homicidiū & latrocinii! hoc scelerati⁹, quo lati⁹ patēs. Sed ridēt hæc ceu deliramenta scholasticorū à crassis procerib⁹ nostri

tēporis, qui cū præter figuram nihil habeant ho-
 minis, tamē ipsi sibi planè dij videntur. Et tamē
 ab his initijs huc videmus esse peruentū insanie
 vt tota vita nihil aliud agatur. Belligeramur assis-
 due, gens cū gente colliditur, regnū cum regno,
 ciuitas cum ciuitate, princeps cum principe, po-
 pulus cum populo, & quod ethnici quoq; faten-
 tur impium, affinis cum affini, cognatus cum co-
 gnato, frater cū fratre, filius cum patre. Deniq;
 quod ego sane puto ijs omnibus atrocius, Chris-
 tianus cū homine: addā inuitus quod est atos-
 cissimū, Christianus cum Christiano. Et ô cæci-
 tatē mentis humanæ, hæc nemo miratur, nemo
 detestatur. Sunt qui applaudant, qui vehant lau-
 dibus, qui rem plus quàm tartareā, sanctam ap-
 pellēt. Bellatur à decrepitis, bellatur à sacerdoti-
 bus, bellatur à monachis, & cū re tam diabolicā
 C H R I S T V M miscemus. Cōcurrūt acies vtrin-
 que, crucis insigne præferētes, quę vel ipsa pote-
 rat admonere quo pacto cōueniat vincere Chris-
 tianos. A sacro illo cælesti, quo pfecta illa & in-
 effabilis Christianorū cōiunctio repræsentatur,
 curritur ad mutuam cædem, & rei tam impiæ
 C H R I S T V M facimus & spectatorem & au-
 thorē. Vbinam diaboli regnū est, si in bello non
 est? Cur huc pertrahimus C H R I S T V M, cui ci-
 tius cum quouis lupanari conueniat, quàm cum
 bello? Indignatur Paulus apostolus vllā esse cō-
 trouersiam inter Christianos, vt iudex sit adeun-
 dus qui litem dirimat. Quid si conspiceret nos
 toto orbe belligerātes, & quamlibet leui de cau-
 sa immanius quàm vlli bellarint ethnici, crude-

lius quàm vlli barbari? idque fieri authoribus, hortatoribus, adiutoribus his, qui pacificum illum, & omnia conglutinantem pontificem representant, quique pacis omine salutant populum. Neque me clam est quid iam dudum mihi reclamant Cares isti, quorum messis est è malis publicis, Bellum suscipimus inuiti, aliorum coacti malefactis. Ius nostrum persequimur. Quicquid malorum habet bellum, illis feratur acceptum qui belli dedere causas. Sed quiescant inter pau-lisper, & horum causationes suo loco refellemus, ac fucum hunc, quo morbum nostrum præteximus, detrahemus. Iam sicut hominem cum bello, hoc est, animal placidissimum cum re longe immanissima composuimus, quod magis perspicua fieret atrocitas: sic bellum cum pace, rem miserissimam, pariter & sceleratissimam, cum re felicissima simul & optima comparemus, atque ita demum apparebit, quantæ dementiæ sit, tanto tumultu, tantis laboribus, tanto sumptu, tanto discrimine, tot calamitatibus affectare bellum, cum multo minoris emi possit concordia. Principio quid in rerum natura dulcius aut melius amicitia? Nihil profecto. Atqui quid aliud est pax quàm multorum inter se amicitia? Sicuti contra, bellum nihil aliud est, quàm plurimorum simultas. Bonorum autem ea ratio est, ut quo latius pateant, hoc plus adferant commoditatis. Proinde cum vnus cum vno necessitudo, res sit adeo suaui & salutaris, quàm ingens erit felicitas, si regnum cum regno, si natio cum natione necessitudinis vinculo copuletur? Ediuerso malarum

rerum ea est natura, vt quo latius manarint, hoc magis sint suo dignæ vocabulo . Itaq; si miserū, si sceleratum est hominem cum homine ferro congre- di, quanto calamitosius, quantoq; scelera- tius est idem à tot hominum milibus fieri? Con- cordia res paruz crescunt, discordia dilabuntur & magnæ. Pax, omnium bonarum rerum & pa- rens est & nutrix. Bellum repête semelq; quic- quid est lætum, quicquid est pulchrum, obruit, extinguit, abolet, omniũque malorum Lers- nam quandam in vitam mortalium effundit. Pacis tempore non secus ac si nouum quoddam ver rebus humanis adfulserit, colũtur agri, vera- nant horti, pascuntur lætæ pecudes, ædificantur villæ, extruuntur oppida, instaurantur collapsa, ornãtur & augentur extructa, crescunt opes, a- luntur voluptates, vigent leges, floret Reipus- blicę disciplina, feruet religio, valet æquitas, pol- let humanitas, calent artes opificum, vberior est quæstus pauperum, splendidior opulentia diuis- tum, efflorescunt honestissimarum disciplina- rum studia, eruditur iuuentus, tranquillo fruunt- tur otio senes, bonis auspicijs nubunt virgines, laudãtur simili prole puerpere, florent boni, mi- nus peccant mali. At simul atq; belli sæua tem- pestas ingruerit, Deum immortalem, quàm ina- gens malorum pelagus occupat, inũdat, obruit vniuersa? Abiguntur armenta, proteruntur se- getes, trucidantur agricolę, exuruntur villæ, tot seculis extructę florētissimæ ciuitates vna pro- cella subuertuntur . Adeò procliuius est lædere, quàm benefacere. Ciuũ opes ad execrandos læ-

Pacis
tēpus.

trones ac sicarios transferuntur. Moerent domus, metu, luctu & querimonijs, lamentis cōplentur omnia. Frigent artes opificum, pauperibus aut ieiunandum, aut ad impias cōfugiendum artes. Diuites aut ereptas deplorant facultates, aut timēt relictis, utroq; modo miserrimi. Virginum aut nullæ, aut tristes & funestæ nuptiæ. Desolatæ matronæ domi sterilescunt, silent leges, rideatur humanitas, nullū habet locum æquitas, religio ludibrio est, sacri & prophani nullū omnino discrimen. Corruptitur omni vitiorum genere iuuentus, damnant longæuitatem suam luctuosi senes. Nullus honos honestis literarū studijs. In summa, plus malorū sentim⁹ in bello, quā ullius sermo possit assequi, nedū meus. Forte tollerari poterat si bella calamitosos modo nos facerent, nō etiā nocentes & impios, si pax feliciores tantū redderet, nō meliores quoq;. Nimum heu nimium malorū erat, quibus assidue velit nos lit vexatur, atterit, absorbetur erūnosa mortalitas. Ante bis mille ferme ānos, trecēta morborū nomina medicis sunt animaduersa, præter species, iā & quotidie subnascētes novos, & senectutē ipsā, morbū ineuitabilē. Legimus alibi totas vrbes terræ quassatiōe subrutas, alibi cōflagrasse fulmine, alibi solidas etiā hiatu terrarū absorptas regiones, oppida suffossiōe cuniculorū corruisse, vt ne cōmemorē quātā hominū multitudinē iā ob assuetudinē cōtempti casus absumāt, exūdatio maris & fluminū, ruinae mōtiū & ædificiorū, venena, lapsus, fere, cibus, potus, somn⁹. Alium haustus in potu lactis pilus, aliū acinum

vuæ, alium os piscis inhærens gutturi præfoca-
 uit. Sunt quos subitum exanimarit gaudiū, nam
 de vehementi dolore minus est mirum. Adde
 nunc fatales pestilentias, non raro passim sæuiē-
 tes. Nulla pars orbis est, vnde non immineat pe-
 riculum humanæ vite, alioqui per se quoque fu-
 gacissimæ. Tantum vndiq; malorum obturbat,
 vt non sine causa Homerus hominem animan-
 tium miserrimum pronunciauerit. Verum hæc
 mala quoniam nec vitari facile possunt, nec nos-
 stro accidunt vitio, calamitosos tantum faciūt,
 non item facinorosos. Quid iuuat tam innume-
 ris obnoxios calamitatibus, vltro sibi malum,
 perinde quasi desit, accersere? Et accersere non
 quoduis malum, sed malum omnium multo ter-
 rimum: tam perniciosum, vt vnum vincat om-
 nia: tam fœcūdum, vt vnum in se cōplectatur
 vniuersa: tam pestilens, vt non minus impios ef-
 ficiat, quàm erūnosos: vt miserrimos reddat, nec
 tamen miserandos. Adijce iam his omnibus, q̄
 pacis commoda latissime sese diffundunt, & ad
 plurimos pertinēt. In bello si quid feliciter ceci-
 dit, quanquam, ô superi, quid hic potest dici fe-
 lix: id ad paucos pertinet, & eos indignos. Alte-
 rius salus, alterius est exitiū. alterius opes, alte-
 rius sunt spolia. Huius triumphus, illius est lu-
 ctus. vt acerba sit infelicitas, immanis & cruēta
 felicitas. Quanquam plerunq; fit, vt iuxta Cad-
 mæam quam vocant victoriā, vtraq; pars plo-
 ret. Et haud scio an vnquam bellum adeò cesse-
 rit feliciter, vt cordatum victorem suscepti non
 pœnituerit. Ergo cum pax res sit omnium tum

optima, tum iucūdiſſima, bellum cōtrā, res omniū miſerrima, ſimul & ſcleratiſſima: num hos ſanæ mentis arbitrabimur, qui cum illam mediocri negotio parare queāt, hoc malint ſūmis etiam difficultatibus accerſere? Primum quā inſuauiſ res primus ille belli rumor? deinde quantum inuidiæ ſubeundum principi, dū crebris decimationibus expilat ſuos? Quantum negotij in adiungendis aut retinendis auxilijs? quantum in accerſendis barbaricis cohortibus, & mercenario milite? Quantum impēdij ſimul & curarum in apparandis claſſibus, in extruendis aut ſarciendis arcibus & præſidijs, in adorandis tentorijs, in fabricandis & comportādis machinis, armis, telis, ſarcinis, vehiculis, comæatu? Quantum laboris exhauriendum in compingēdis vallibus, in euacuandis foſſis, in ſuſfodiendis cuniculis, in excubijs, in ſtationibus, in exercitamentis? Omitto iam metus, omitto pericula, (quid enim non metuendum in bello?) Quis enumerare valeat incommoda vitæ, quæ ſtultiſſimi milites in caſtris perferunt, & ob id maioribus digni, quòd ſpōte perferāt? Victum, quem bos quoque ſaſtidiat Cyprius. Somnos raros, nec hos tuo datos arbitrio. Tentorium vndiq; ventis peruium, ac ne tentorium quidem. Durandum ſub dio, cubitandum humi, ſtādum in armis, ferenda inedia, frigus, æſtus, puluis, imber, ferendum ducibus, vapulandum ferulis, quandoquidem nulla eſt vilius mancipij ſeruitus indignior, quā militum. Ad hæc ad triſte ſignum eūdem in mortem, vt aut

occidas immaniter, aut cadas infeliciter. Tantū malorum suscipitur, vt ad rem omnium miserā liceat peruenire. Tam immensis malis nos ipsos prius affligimus, vt alios possimus affligere. Quod si velimus rem ad calculum vocare, & veris rationibus expendere, quanti bellum constet, quāti pax, profecto comperiemus hanc vel decima parte curarum, laborum, molestiarum, periculorum, sumptuum, denique sanguinis posse comparari, quibus bellum accersitur. Tantā hominum turbam educis in periculum, vt oppidū aliquod euertas! At horum opera, vel citra periculū, aliud extrui poterat multo præclarius oppidū. Sed nocere vis hosti. iam hoc ipsum inhumanum. Attamen illud expende, num illi nocere non possis, nisi prius noceas tuis. Et furiosū videretur hominis, tantū certi mali sumere, cū incertum sit quò sit alea belli casura. Verum esto; raperit ad hanc vesaniā ethnicos vel stultitia, vel ira, vel ambitio, vel auaritia, vel immanitas, siue (quod magis arbitror) ab inferis immissee furiae. Vnde hoc nobis in mentē venit, vt Christianus in Christianū cruentū stringat ferrū! Parricidiū vocatur, si frater occidat fratrem. At Christianus cōiunctior Christiano, quā vllus germanus germano: nisi firmiora sunt naturæ vincula, quā C H R I S T I. Quam absurdum est eos penè continēter inter se belligerari, quos vna domus habet ecclesia, qui eiusdem corporis mēbra, communi capite gloriātur, nēpe C H R I S T O, cōmunē habēt patrem in cælis, cōmuni vegetātur spiritu, iisdem initiati sunt mysterijs, eodē redempti sanguine,

eodem renati fonte, iisdem aluntur sacramentis, eidem militant imperatori, eodem vescuntur pane, eiusdem participes sunt calicis, comunē habent hostem diabolum, postremo ad eandem omnes vocati sunt hereditatem. Vbi sunt tam multa perfectæ concordiaē sacramenta? vbi tam innumera pacis documenta? Vnum præceptum CHRIS TVS appellauit suum, nempe charitatis. Cum hac quid æque pugnat atq; bellum? Felici pacis omine salutatur suos. Discipulis præter pacē nihil donat, præter pacem nihil relinquit. In sacris illis precibus illud præcipue patrem orat, vt quæ admodum ipse idem erat cum eo, ita & sui, hoc est Christiani, idem essent secum. Iam plus audis quàm pacē, plus quàm amicitiaē, plus quàm concordiam. CHRISTI typum habebat Solomon, quod Hebræis pacificum sonat. ab hoc sibi templum extrui voluit. Nato CHRISTO, non bellum neque triumphos, sed pacem canunt angelī. De nondum nato præcinuit vates ille mysticus, Et factus est in pace locus eius. Vniuersam illius doctrinam excute, nihil vnquam reperies quod non spiret pacem, quod non sonet amicitiam, quod non sapiat charitatē. Et quoniā intelligebat pacem aliter non posse constare, nisi penitus contemptis his pro quibus mundus hic digladiatur, iussit vt à se disceremus esse mites. Beatos vocauit, qui diuitias pro nihilo ducerent. nam hos vocat pauperes spiritu. Beatos, qui voluptates huius mūdi spernerēt, quos lugētes appellat, qui se paterentur suis exturbari possessionibus, sciētes hic nihil aliud esse q̄ exilium, verā

Doctrīa
Christi,
plena
pacis &
charita-
tis.

patriam, veram possessionem in cælo sitam esse
 pijs. Beatos, qui benemerentes de omnibus, im-
 pune & male audirēt, & malis afficerentur. Ve-
 tuit ne quis malo resisteret. Breuiter vt omnis il-
 lius doctrina tolerantiam & amorem præcipit,
 ita tota vita nihil aliud docet, quàm mansuetu-
 dinem. Sic ille regnauit, sic bellauit, sic vicit, sic
 triumphauit. Nec aliud inculcant Apostoli, qui
 purum adhuc CHRISTI spiritum imbibe-
 rāt, & multo illo feliciter erāt temulenti. Quid
 vndique sonant omnes Pauli literę, nisi pacem,
 nisi longanimitatem, nisi charitatem? Quid Io-
 annes loquitur, quid iterat, nisi dilectionem?
 Quid aliud Petrus? quid aliud omnes vere Chri-
 stiani scriptores? Vnde tantus bellorum tumultus
 inter filios pacis? An fabula est quòd CHRIS-
 T V S se vitem appellat, suos palmites? Quis
 vnquam vidit palmitem pugnare cum palmis-
 te? An vanum est, quod non semel scripsit Pau-
 lus, Ecclesiam nihil aliud esse, quàm vnum cor-
 pus è diuersis membris connexũ, adhærens vni
 capiti CHRISTO? Quis vidit oculum pugna-
 re cum manu, aut ventrem cum pede? In hoc
 vniuerso, rerum omnium tam dissimilium har-
 monia est. In aĩalis corpore pax est mēbro cum
 membro, quod quæq; pars dotis habet, non vni
 sibi habet, sed in cōmune omnibus. Si quid acci-
 dit vnicuique, opitulatur vniuersum corp⁹. An
 plus potest in perituro corpore naturę cōnexio,
 q̃ in mystico & ìmortali copula spiritus? An fru-
 stra precamur illud ex præscripto CHRISTI,
 Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic &

in terra! In illa ciuitate summa concordia est. At CHRISTVS nihil aliud esse voluit suam ecclesiam, quàm cælestem quædam populum in terris, ad illius imaginem, quoad fieri potest, uiuentem, illò properantem, ab illo pendentem. Age, finge iam mihi nunc nouum aliquem hospitem vel è lunaribus illis ciuitatibus quas inhabitat Empedocles, vel ex vno quopiam mundo eorū quos innumerabiles fabricatus est Democritus, in hunc nostrum venisse, quid hic rerum agatur cupientē cognoscere: cumq; de singulis edoctus, audierit esse vnum quoddam animal mire cōmixtum ex corpore, quod cū brutis habeat commune: ex animo, quo diuinę mētis referat imaginem: id adedò esse generosum, vt quanquam hic exulet, tamen cæteris omnibus imperet animātibus: quod ob cælestem originem semper ad cælestia nitatur, & immortalia: quod intātum curæ fuerit æterno numini, vt quoniam neque naturæ viribus, neq; philosophiæ rationibus assequi poterat quod affectabat, vnicum filium suum huc delegarit, qui nouū doctrinæ genus inuexerit: deinde simul atque totam CHRISTI vitam, ac decreta perdidicerit, cupiat ex edita quapiam specula videre quod audisset: vbi conspexerit cætera animantia probe in suo genere degere, ac naturæ legibus duci, nihil appetere nisi quod dicitur natura: vnū animal inter se cauponari, negotiari, rixari, belligerari: nonne quoduis animal potius suspicabitur hominem esse de quo audierit, quàm ipsum hominem? Deinde admonitus ab indice

quis sit homo, iã dispiciat vbi sit grex ille Christianus, qui cęlestis illius doctoris institutum sequentes, angelicę ciuitatis simulacrum exhibeant: an non vbiuis potius iudicabit habitare Christianos, quàm in hisce regionib⁹ in quibus tantam videret opulentiam, luxum, libidinem, fastum, tyrannidem, ambitionem, fraudem, inuidiam, iracundiam, discordiam, rixas, pugnas, bella, tumultus, breuiter omnium rerum quas CHRISTVS damnat, maiorem penè Lernam, quàm apud vllos Turcas aut Saracenos? Vnde igitur pestis hæc irrepsit in populum Christianum? Nimirũ paulatim hoc quoq; malum, sicuti cętera pleraq;, receptum est ab incautis. Siquidem omne malum aut sensim obrepit in hominum vitã, aut sub prætextu boni sese insinuat. Primũ igitur irrepsit eruditio, velut idonea res ad confutandos hæreticos, philosophorum, poetarum & oratorũ literis armatos. Et initio quidem non ista discebantur à Christianis, sed quibus forte contigerãt ante CHRISTVM cognitum, hi quod iam partũ erat, in pios cõferebant vsus. Eloquentia quoq; dissimulata magis quàm spreta primum, deinde palãm etiam comprobata. Proinde sub prætextu profligandi hæreticos subrepsit ambitiosa rixãdi libido, quæ non mediocrem ecclesię pestem inuexit. Tandem huc processum est, vt in mediam Theologiam totus sit receptus Aristoteles, & ita receptus, vt huius autoritas penè sanctior sit quàm CHRISTI. Nam si quid ille dixit parum accommodum ad vitã nostram, licet interpretamento detorquere.

Eruditio.

Aristoteles.

cæterum exploditur illico qui vel leuiter aufit Aristotelicis oraculis refragari. Ab hoc didicimus nō esse perfectam hominis felicitatem, nisi corporis & fortunæ bona accefferint. Ab hoc didicimus non posse florere rempublicā, in qua sint omnia communia. Huius omnia decreta cū CHRISTI doctrina conamur adglutinare, hoc est aquam flammis miscere. Recepimus non nihil & à Cæsareis legibus, propter æquitatē quā præ se ferunt: & quo magis conuenirent, Euangelicam doctrinam ad eas quoad licuit detorsimus. At hæc permittunt vim vi repellere, suum quemque ius persequi, probant negotiationem, recipiūt vsuram, modo moderatam: bellum ceu rem præclaram efferunt, modo iustum. Denique tota iam CHRISTI doctrina, dialecticorum, sophistarum, mathematicorum, oratorū, poëtarum, philosophorum, & iureconsultorum gentilium literis ita contaminata est, vt maxima pars æui consumenda sit priusquam vacet arcanas scrutari literas: ad quas vt aliquando venias, tot tamen opinionibus mundanis infectus accedas oportet, vt CHRISTI iam decreta aut prorsus offendant, aut ad illorum dogmata torqueantur. Atque hæc res adeò non improbatur, vt nefas sit eum de Christianis loqui literis, qui sese nugis Aristotelicis, vel potius sophisticis, totū ad ambas vsq; quod aiūt, aures nō expleuerit. Quasi vero CHRISTI doctrina sit huiusmodi, vt non vel maxime possit esse cōmunis omnium, vel vlllo pacto cum philosophorum sapientia cōsentiāt. Post hæc recepimus ho

noris nō nihil. Quem deinde veluti debitū cœ-
 pimus exigere. Id visum est non iniquum. Deo
 inde recepimus opes, sed in pauperum subsidiū
 distribuendas, post etiam in vsus nostros. Quid
 ni, posteaquā didicimus hunc esse charitatis or-
 dinem, vt sibi quisque sit proximus? Neque des-
 erant prætextus huic malo, Pium consulere li-
 beris, Aequum prospicere vêturæ senectuti. Po-
 stremo cur reijciam opes, inquirunt, si citra frau-
 dem contingāt? His gradibus paulatim eò ven-
 tum est, vt is optimus habeatur, qui sit locuple-
 tissimus, nec vnquam maior fuerit honos diuis-
 tijs apud Ethnicos, quàm hodie sit apud Chris-
 tianos. Quid enim est omnino vel sacrum, vel
 prophanum, quod non harum geratur arbitrio?
 Videbatur his ornamentis conuenire nonnihil
 imperij. Neq; defuit qui voluerit cedere. Rece-
 ptum est hoc quoq; sed grauatim, & parce, de-
 mum ita, vt solo titulo contenti, rem libenter in
 alios reijcerent. Postremo paulatim huc itum
 est, vt episcopus sibi non videatur episcopus,
 nisi mundanę ditionis aliquid accesserit. Parum
 honestus Abbas, si nusquam possit quod possunt
 tyrāni. Tandem perfricta facie, pudorem
 omnem absterfimus, omnia verecūdię repagula
 discussimus. Quicquid vnquam apud Ethni-
 cos fuit avaritię, quicquid ambitionis, quicquid
 luxus, quicquid fastus, quicquid tyrannidis, id
 imitamur, æquamus, vincimus. Et vt de leuioribus
 interim fileam, an vnquam apud Ethnicos
 bellatum est aut æque perpetuo, aut crudelius
 quàm inter Christianos? Quas tempesta-

tes, quos bellorū æstus, quoties difficilla fœdera, quas strages his paucis annis cōspeximus? Quæ natio, cum qua non cōflictata est ferro? Et postea Turcam execramur: quasi possit vllum spectaculum esse Turcis iucundius, quàm quod illis quotidie mutuis cladibus exhibemus ipsi. Insaniebat Xerxes cum ingentem illam multitudinem Græciam inuasurus educeret. An tibi cōstituisse animo videtur, qui Atho monti minaces scripserit epistolas ni cederet? qui mari Hellespōto, quòd parū cōmodum fuisset nauigare volenti, plagas iusserit infligi? Furebat Alexander ille magnus. Quis negat? Optabat semideus ille plureis mundos, quos deuinceret. tanta gloriæ febris iuuenilem obsederat animum. Et tamen isti, quos Seneca non dubitat furiosos appellare latrones, bellabant humanius nobis, bellabant maiore fide, nec similibus machinis, nec similibus artibus, nec tam friuolis titulis, quàm bellamus Christiani. Illi præter gloriam nihil amabant. Gaudebant florētiores reddere prouincias quas bello subegissent: populos agrestes, sine literis, sine legibus, ritu ferarū viuentes, cuiuslibet artibus expoliebāt. Regiones incultas extructis oppidis reddebant celebres. Parum tuta communiebāt pontibus, littoribus, aggeribus, milléque id genus commoditatibus vitam hominum adiuuabāt: vt tum expedierit deuinci. Quin in medijs etiam bellis quàm multa feruntur ab his vel dicta sapienter, vel gesta temperate? Cæterum quæ geruntur in bellis Christianorū, & obscœniora sunt & atrociora, quàm vt

Xerxes.

Alexander.

Refellit
argumē
ta quib⁹
vtuntur
isti qui
bellū ap
probāt.

sint hic cōmemorāda. Proinde quod in illis erat
peffimum, id solum exprimimus, immò supera
mus. Sed iam operæpretium fuerit audire quib⁹
bus modis hanc tantā insaniam nostram tuea
mur. Si nullo, inquit, pacto fas esset bellare,
Deus non fuisset Iudæis author bellandi aduer
sus hostes. Audio, sed illud addas oportet, Iudæ
os nunq̄ bellasse inter se, verūm aduersus alienis
genas & impios. Nos Christiani pugnamus cū
Christianis. Illis diuersa religio, & non eadem
numina, dissidij causa fuit: nos aut puerilis ira,
aut pecuniæ fames, aut gloriæ sitis, sepenumero
fœda merces huc adducit. Illi iussu diuino pu
gnabāt: nobis animi perturbatio ferrum dat in
manum. Quanquā si vsque adeò placet exemplū
Iudæorum, quin eadem opera præputium exci
dimus? quin immolamus pecudes? quin abstine
mus à carne suilla? Cur non ducimus singuli plu
res vxores? Cum hæc execremur, cur solum bel
landi placet exemplum? cur hic deniq; literam
sequimur occidentē? Iudæis permissum est bel
lum, sed ita, quemadmodum & repudium, nimis
rū ob duritiam ingenij. At posteaquam C H R I
S T V S iussit recondi gladium, nefas est pugnare
Christianos, nisi pulcherrimū illud prælium, cū
teterimis hostibus ecclesiæ, cū studio pecuniæ,
cum iracūdia, cū ambitione, cū metu mortis. Hi
sunt Philistei nostri, hi Nabugodonosor, hi Mo
abitæ, & Ammonitæ, cum quibus nullas nobis
inducias esse oportet, assiduæ conserendæ ma
nus, donec excisis funditus hostibus succedat
trāquillitas: quos nisi subegerimus, neq; cuiquā

secum, neq; cum alio vera pax constare poterit. Solum hoc bellum verā igitur pacem. Hic qui vicerit, cum nemine mortaliū belligerari velit. Nihil enim me mouet quòd quidam duos gladios interpretantur vtranc; potestatem, secularem, & ecclesiasticā: cum CHRISTVS in hoc ipsum passus sit Petrum errare, vt posteaquam iussus esset gladium recondere, nemini dubium relinqueretur quin vetitum esset bellum, quod antea videbatur esse licitum. Sed Petrus, inquit, pugnavit. Pugnavit, sed Iudæus adhuc, nondum accepto spiritu vere Christiano. Pugnavit non pro suis titulis aut prædijs, vti nos, ne pro sua quidem vita, sed pro vita magistri. Denic; pugnavit is, qui paulo post abnegavit. Si placet exemplum pugnantis, placeat & insipientis. & cum simplici laberetur affectu, tamē reprehensus est. Alioqui si probabat huiusmodi defensionem CHRISTVS, sicut quidam insulsissime interpretantur, cur omnis illius & vita & doctrina nihil aliud quàm tolerantiam prædicat? Cur suos baculo tantum & pera armatos, tyrannis obijcit? Si gladius ille quē diuenditis omnibus iubet emi CHRISTVS, est moderata aduersus persecutores defensio, quē admodum impie quidam interpretantur, nedū inerudite: cur hac nunquā vsi sunt martyres? At dicat hoc, inquit, ius naturæ, legibus comprobatū est, consuetudine receptum est, vt vim vi propellamus, & vitā quisq; suam tueamur, tum & pecuniam, quandoquidē animæ loco est, vt inquit Hesiodus. Fateor, at his omnibus effi-

cacior gratia, dicat, ne remaledicamus maledicentibus, vt de malemerētibus benemereamur, vt tollenti partem possessionum, totam cōcedamus, vt deprecemur pro his quoque, qui mortē intentant. Ad apostolos, inquit, ista pertinēt. immò ad vniuersum **C H R I S T I** populum, & corpus, vt diximus. quod totum absolutum esse oportet, etiam si in dotibus aliud membrū alio sit insignius. Ad eos nihil pertineat doctrinā **C H R I S T I**, qui nō sperāt præmiū cum **C H R I S T O**. Illi pro pecuniā prædijsq; digladiantur, qui rident quod dixit **C H R I S T V S**, beatos pauperes spiritu, hoc est, eos diuites, qui nihil in hoc mundo concupiscerent diuitiarum. Qui felicitatis summam in his collocarunt opibus, dimicāt pro tuenda vita, sed ij, qui non intelligunt hanc mortem esse potius quā vitam, & pijs immortalitatem esse paratam. Iam obijciūt nobis Romanos aliquot pōtiffices, qui bellā di fuerint authores, simul & adiutores. Obijciunt decreta patrum, in quibus bellum approbari videtur. Sunt quidem huiusmodi quædam, sed apud recentiores, **C H R I S T I** vigore iam relanguescente, sed ea perpauca, cū sint innumera apud probatę fãticitatis scriptores, quæ à bello deterreant. Cur hæc pauca nobis potissimum in mentem veniunt? Cur à **C H R I S T O** ad homines deflectimus oculos, & incerta exempla, quā indubitatum authorem sequi malimus? Romani pontiffices primum homines fuerunt. Deinde fieri potest vt aut stulti fuerint, aut mali. Quāquam ne in istis quidem comperies hoc genus bellorū,

quo nos assidue cōflictamur, approbatum fuisse. Id quod clarissimis euincerem argumentis, ni fugerem digressioni longius immorari. Laudauit diuus Bernardus bellatores, sed ita laudauit, vt nostram omnem damnet militiã. Quamquam cur me mouet potius Bernardi scriptum, aut Thomæ disputatio, q̄ CHRISTI dogma, qui in totum vetuit ne malo resistamus, nimirũ eo more quo vulgus resistit? Sed licet, inquit, vnum maleficum afficere supplicio: licet igitur & ciuitatem vlcisci bello. Quid hoc loco responderi possit, prolixius est, quàm vt sit replicandum. Illud modo dicã, hoc interesse, quòd in iudicijs cōiuctus dat pœnas legibus: in bello vtraque pars alteram ream agit. illic ad eum modo redit malum, qui læsit, exemplũ ad omnes peruenit: hic maxima pars malorum in eos redundat, qui minime digni sunt malo, nẽpe ad agricolas, ad senes, ad matronas, ad pupillos, ad virgines. Cæterum si ex re omnium pessima quicquam omnino commodi potest colligi, id totũ ad sceleratissimos aliquot latrones deriuatur, ad militem mercenarium, ad strenuos prædones, ad pauculos forte duces, quorum artificio bellum in hoc ipsum fuerat excitatum, & quibuscum nunquam melius agitur, quàm in summo Reipublicæ naufragio. Illic vni non parcitur, vt omnium consulatur saluti: hic vt paucorum, aut vnus fortassis vicem vlciscamur, tot hominum milia nihil commeratorũ crudeliter affligimus. Præstat paucorũ admissum impunitum omitti,

quàm dum vnum aut alterum in pœnam des-
 poscimus incertam, nostros pariter & finitimos,
 & innocentes hostes, sic enim vocamus, in certũ
 adducere discrimen. Satius est relinqui vulnus,
 cui sine graui totius corporis perniciẽ mederi
 non queas. Quòd si quis clamet iniquũ, non da-
 re pœnas qui peccarit, respondeo multo esse ini-
 quius, tot innocentum milia citra meritum in
 extremam vocari calamitatem. Quanquam his
 temporibus omne ferè bellum è titulis nescio
 quibus nasci videmus, & ex principum fœderis
 bus, dum vt vnum aliquod oppidulum suæ vin-
 dicent ditioni, totum periclitantur imperium:
 deinde hoc ipsum, quod tanto sanguine vindic-
 atum est, rursus aut reuendunt, aut donant.
 Dixerit aliquis. Non vis igitur principes suum
 ius persequi? Scio nõ esse mei similiũ, de prin-
 cipum negotijs audacius disputare: quod vt tu-
 tum sit, prolixius tamen est quàm vt huic loco
 conueniat. Tantum illud dicam, si titulus qua-
 liscunque videbitur idonea suscipiendi belli cau-
 sa, in tantis rerum humanarum vicibus, tantis
 cõmutationibus, nulli posse titulum deesse. Que
 gens non aliquando suis sedibus & pulsa fuit, &
 pepulit? Quoties aliunde demigratum est aliõs?
 Quoties huc & illuc, vel casu, vel ex fœdere trãf-
 lata imperia? Repetant scilicet hodie Patauini
 Troianum solum, quòd Antenor olim fuerit
 Troianus. Repetant Africam & Hispaniam
 Romani, quòd hæ prouinciæ quondam fuerint
 Romanorum. Dominium vocamus quod est

administratio. Non est idem ius in homines natura liberos, & in pecudes. Hoc ipsum ius quod habes, populi consensus dedit. Eiusdem autem, ni fallor, est tollere, qui contulit. Vide quàm non magna res agitur. Non illud decertatur, vt hæc aut illa ciuitas bono principi pareat, non tyranno seruiat, sed vtrum Ferdinandi censeatur titulo, an Sigismundi. Philippo censum pendat, an Ludouico. Hoc est illud egregium ius, ob quod vniuersus orbis bellis cædibusque miscetur. Sed esto, valeat quantum libet hoc ius, nihil interfit inter priuatum agrum & ciuitatem, nihil inter pecudes tuo ere emptas, & homines nõ solum ingenuos, verum etiam Christianos. attamen prudentis est expendere num tanti sit, vt tam immensis tuorũ malis persequaris. Si principis animum præstare non potes, at saltem negotiatoris adhibe. Contemnit ille dispedium, si perspexerit vitari non posse nisi grauiore iactura: & lucri loco ducit, quod paululo damno cum fortuna deciderit. Saltem illum imiteris, de quo vulgo non infestiuæ fabula celebratur. Parum conueniebat inter duos quosdam cognatos de re diuidenda. cùmque neuter alteri vellet concedere, res eò spectabat, vt iretur in ius, & iudicum sententijs controuersia finiretur. Adiebantur aduocati, Parabãtur dicẽ, Res erat cum iureconsultis. Aditi iudices, cõtestata lis, cœpit agi causa, hoc est, bellum susceptum. Ibi alter mature resipiscens, aduersarium priuatim accersitum his verbis alloquitur. Principio, pa-

c.ij.

Exẽplũ.

rum decorum est, vt quos natura copulauit, pecunia diffociet. Deinde incertus est litis euentus haud minus quàm belli. Suscipere nobis in manu est, finire non est. De centum aureis tota lis est. Eius summæ duplum in notarios, in promotores, in aduocatos, in iureconsultos, in iudices, in iudicum amicos expendetur, si legibus experiamur. His erit inseruiendum, adulandum, dandum, vt ne dicam interim curas ambiendi, cursitandiq; labores: vt maxime vincam, plus tamẽ est incommodi quàm commodi. Quin potius ipsi nobis sapimus quàm istis prædonibus, & in hos male collocandam pecuniam, inter nos partimur? Concede dimidium de tuo, ego tantundẽ de meo cõcedam. Ita & amicitiam nostram alioqui perituram lucrificiemus, & tantam molestiam effugiemus. Quòd si recusas quicquam cõcedere, ego vel vniuersum negotium tuo permitto arbitrato. Malo penes amicum sit hæc pecunia, quàm penes insatiabiles illos prædones. Abunde magnum fecero lucrum, si & famẽ pepercero, & amicum seruauero, & tantum effugero molestiarum. Mouit aduersarium tum rei veritas, tũ cognati festiuitas. Rem inter se transegerunt, iratis aduocatis & iudicibus, quos coruos deluserant hiantes. Vel horum igitur prudentiam in re tanto periculosiore studeas imitari: neque solum spectes quod velis assequi, sed quanta bonarum rerum iactura, quantis periculis, quantis calamitatibus sis affecuturus vt assequaris. Quod si ceu lancibus hinc atque hinc

expensis commodis & incommodis, comperis
 multo potiore esse pacē iniquam, quàm bel-
 lum æquum, cur mauis Martis aleam experiri?
 Quis enim nisi demēs aureo piscetur hamo? Si
 vides multo plus impendij quàm lucri, etiam si
 feliciter cadant omnia, nonne præstat aliquid de
 tuo iure concedere, quàm paululum commodi
 tam innumeris mercari malis? Malo penes quē-
 cunque sit titulus, si mihi tanta Christiani san-
 guinis iactura vindicandus est. Ille quisquis est,
 multis iā annis possedit, assuevit habens, agnos-
 scitur à suis, fungitur munere principis: & exor-
 rietur aliquis, qui veteri quopiam titulo ex an-
 nalibus aut obliteratis monumētis reperto, be-
 ne compositum rerum statum, sursum ac deorsum
 misceat? Præsertim cum videamus in re-
 bus mortalium nihil suo loco consistere, sed lu-
 dibrio fortunæ velut æstu quodam affluere, ac
 defluere. Quorsum attinet tanto tumultu vin-
 dicare, quod mox quolibet casu sit aliò demigra-
 turum? Postremo si ista tam leuicula nō possunt
 contemnere Christiani, quorsum opus est pro-
 tinus ad arma rapi? Tot habet mundus episco-
 pos graues & eruditos, tot habet venerabiles ab-
 bates, tot optimates grandæuos, & longo rerū
 vsu sapientes: cur non potius horum arbitrio
 pueriles istiusmodi principum querimoniæ cō-
 ponuntur? Sed honestior est illorum oratio, qui
 prætexunt Ecclesię defensionem, quasi vero pos-
 pulus non sit Ecclesia, aut quasi tota Ecclesię di-
 gnitas in sacerdotum opibus sita sit, aut quasi

Ecclesia

BELLVM

Bellū in
Turcas.

bellis ac stragibus orta, prouecta, constabilita sit Ecclesia, ac non potius sanguine, tolerantia, vitæque contemptu. Mihi sanè ne hoc quidem adeò probādum videtur, quòd subinde bellum molimur in Turcas. Male profecto agitur cum religione Christiana, si illius incolumitas à talibus pendet præsidijs. Neq; consentaneum est his initijs bonos gigni Christianos. Quod ferro paratum est, ferro vicissim amittitur. Vis Turcas ad CHRISTVM adducere? Ne ostentemus opes, ne militum manum, ne vires. Videant in nobis non titulum tantum, sed certas illas hominis Christiani notas, vitam innoxiam, studium benemerendi etiam de hostibus, inuictam omnium iniuriarum tolerantiam, pecuniæ contemptum, gloriæ neglectum, vitam vilem, audiant cælestem illam doctrinam cum huiusmodi vita congruentem. His armis optime subiguntur Turcæ. Nūc sæpenumero mali pugnamus cum malis. Dicam aliud, & vtinam audacius quàm verius, si titulum crucisque tollas insigne, Turcæ cum Turcis digladiamur. Si militum manu constituta est religio, si ferro cõfirmata, si bellis aucta, tueamur eam iisdem præsidijs. Quòd si diuersis rationibus peracta sunt omnia, cur veluti Christi præsidio diffisi, ad ethnicas confugimus suppetias? At cur non iugulem, inquiunt, eos qui nos iugulant? Itá ne putas indignum, si quis sit te scelerator? Cur non spoliās spoliāntem? Cur non conuitiaris conuitiantis? Cur non odisti odio habentem? An Christianū

facinus esse putas, si trucidatis impijs quidem, sed tamen hominibus, pro quibus seruãdis mortuus est CHRISTVS, gratissimam diabolo victimam mactes, bisque delectes hostem, & quòd occiditur homo, & quòd occidit Christianus? Plerique dum volunt videri valde Christiani, student Turcis quamplurimũ facere mali: & quòd facere non possunt, execrãtes imprecantur: cum hoc ipso argumento parum Christianum liceat deprehendere. Succurre Turcis: ex impijs, si potes, reddito pios: si non potes, opta, & agnoscam mentem Christianam. Verum hisce de rebus omnibus aliquanto copiosius audietur, cum ædemus librum cui titulum fecimus Antipolemo, quem olim Romæ vi tam agentes, ad Iulium secundum Romanum pontificem conscripsimus eo tempore quo de bello in Venetos suscipiendo consultabatur. Illud deplorandum potius quàm refellendum. Si quis exactius rem excutiat, reperiet omnia ferè Christianorum bella vel è stultitia vel è malitia nasci. Nonnulli iuuenes, & rerum imperiti, maiorum malis exemplis, historiarum, quas de stultis prodidere stulti monumentis, ad hoc inflammati, dehinc instigantibus adulatorum hortatibus, extimulantibus iureconsultis ac Theologis, assentantibus, aut coniuventibus episcopis, fortassis & exigentibus, temere magis quàm malitiose bellum suscipiunt, & tanto totius orbis malo discunt bellum rem esse modis omnibus fugiendam. Alios oc-

Antipolemo
Erasmi.

cultum odiū, alios ambitio, alios animi feritas in bellum impellit. Quandoquidem ne nostra quidem Ilias quicquam præterquam stultorum regum & populorum cōtinet iras. Sunt qui non aliam ob causam bellum mouent, nisi vt hac via facilius in suos tyrannidem exercent. Nam pacis temporibus, senatus authoritas, magistratuū dignitas, legum vigor, nō nihil obstant quo minus liceat p̄icipi quicquid libet. At bello suscepto, iam omnis rerum summa ad paucorum libidinem deuoluta est. Euehuntur quibus bene vult princeps, deijciuntur quibus infensus est, exigitur pecuniæ quantum libet. Quid multis? Tum demum sentiunt se vere monarchas esse. Colludunt interim duces, donec infelicē populum vsq; ad radicem arrosent. Hoc animo qui sint, an eos putas grauatim arrepturos oblatam quācunque belli occasionem? Deinde morbum nostrū honestis titulis præteximus. In his Turcarum opibus, & obtendo religionis defensionē obsequor odio meo, & prætexo ius ecclesiæ. Seruio ambitioni, sequor iram, rapit animus ferox & impotens: & ruptum fœdus, violatam amicitiam, ommissum nescio quid de sponsaliū legibus, aut simile quippiam causet. Iam dictu mirum est, quā non assequantur hoc ipsum quod assestant, & dum stulte vitant hoc aut illud malum, in aliud, aut etiam in idem multo grauius incidunt. Etenim si gloria ducuntur, non paulo magnificētius est seruare, quā perdere: multo pulchrius extruere ciuitatē, quā demoliri. De

inde vt prosperrimo Marte res geratur, quātula gloriæ portio redibit ad principē? vnde magnā partem sibi vindicat populus, cuius pecunia res confecta est, maiorem miles exterus, vt plerūq; fit, & conductitius, nōnullam duces, maximam fortuna, quæ cum in omni negotio, tum in bello valet plurimum. Si sublimitas animi stimulat in bellum, vide quæso quā non recte tibi consulis ista ratione. Dum vni non vis cedere, puta vicino principi, fortassis affini, forsitan olim benemerito, quanto abiectius te supplicem facis, dum suppetias imploras barbarorum, &, quod est indignius, omni facinorum genere contaminatorum hominū? si modo homines oportet vos care huiusmodi beluas. Dū incestis, homicidis, prædonibus (per hos enim potissimū bellū geritur) polliceris, adularis, palparis, & dum in æqualem feroculus esse studes, infimæ mortalium feci teipsum cogere submittere. Dumq; paras qualēcunq; finitimum suis sedibus deicere, pestilentissimam nebulonum colluuiem in tuas sedes admittas oportet. Non fidis affini, & armatæ multitudini credis teipsum? Quanto tutior rem poterat reddere concordia? Si lucro traheris, calculos adhibe. Placeat bellum, nisi videris non æstimandis dispendijs compendium peti, non solum lōge minus, sed etiam incertum. Sed consulis reipublicæ. immò non alia via citius ac perditius pereunt respUBLICÆ, quā bello. Priusquam incipias, iam plus nocuisti patriæ, quā si profuturus victor. Exhauris ciuium opes, lu-

Et tu funestas domos, omnia latronibus, furibus,
 stupratoribus imple. Has enim reliquias parit
 bellū. Et cū ante licuisset vniuersa frui Gallia, à
 multis regionib⁹ teipsum excludis. Si vere tuos
 amas, quā tibi illa veniunt in mentē, Cur ego
 hanc tam floridā iuuentutē omnibus malis obij
 ciam? Cur tot matronas suis maritis, tot liberos
 suis orbabo parētibus? Cur titulum nescio quē,
 & anceps ius, meorū asserā sanguine? Vidimus
 cū prætectu defendēdæ ecclesiæ bellū esset sus
 ceptum, crebris decimationibus sic expilari sa
 cerdotes, vt null⁹ hostis potuerit hostilius. Itaq;
 dum stulte vitamus foueam, vtrò nos ipsos in
 foueā præcipitamus. Dum leuē iniuriā pati nō
 possumus, ipsi nos summis afficimus contume
 lijs. Dum pudet morigerū videri principi, sup
 plices reddimur infimis. Dum libertatē impru
 denter affectamus, grauissimæ seruituti nosmet
 irretimus. Dum paululum venamur lucri, dam
 nis immensis nos ac nostros afficimus. Pruden
 tis erat hæc secum expendere: Christiani, si mo
 do vere Christianus sit, rem tam tartareā, tam
 alienam à vita simul & doctrina CHRISTI,
 modis omnibus fugere, deprecari, propellere.
 Quòd si vitari nullo pacto potest ob multorum
 improbitatem: vbi nihil intentatum reliqueris,
 posteaquam pacis studio omnem moueris lapi
 dem, tum proximum erit dare operam vt mala
 res per malos geratur, & quàm minimo dispen
 dio humani sanguinis cōficiatur, si demus ope
 ram, vt re simus id quod audimus, hoc est, nihil

admiremur, nihil ambiam⁹ quod est huius mundi. Nam si tantū hoc agimus, vt hinc q̄ maxime expediti euolemus: si toto nisu rapimur ad cęlestia: si felicitatis nostrę summam in vno CHRIS T O collocam⁹: si quicquid est vere bonū, vere splendidū, vere iucundum, in hoc vno situm esse credimus: si persuasum habemus hominē piū à nemine lædi posse: si perpendimus quā inania sint, quā fugacia rerum humanarum ludibria: si penitus intuemur quā ardua res sit hominem quodammodo transformari in Deū, & hic ita meditatione quadā indefatigabili res purgari ab huius mundi contagijs, vt mox abiecto corporis exuuiō in angelorū demigret consortium: in summa, si præstamus hæc tria, sine quibus nemo Christiani cognomē promeretur, Innocētiā, vt puri simus à vitijs: Charitatē, vt bene mereamur quoad fieri potest de omnibus: Patiētiā, vt malefaciētes tolerem⁹, & si liceat, iniuriā beneficijs obruamus: quęso quod bellum possit inter nos de nugis existere! Si fabula est CHRIS T V S, cur nō explodimus ingenuę: cur illius titulo gloriamur! Sin is vere est & via, & veritas, & vita: cur oēs nostrę rationes ab hoc exemplari tātō opere dissident! Si CHRIS T V M authorē agnoscimus, qui charitas est, & nihil doctū, nihil tradidit nisi charitatem & pacē: agitate non titulis & insignibus, sed factis hūc exprimamus & vita. Amplectamur pacis studium, vt CHRIS T V S vicissim agnoscat suos. In hoc pōtiffices, in hoc p̄cipes, in hoc ciuitates cōsilia sua

Innocētia. Charitas. Patiētia.

conferant. Satis hæc tenus fufum Christiani sanguinis. Satis voluptatum exhibuimus Christiani nominis hostibus. Quod si quid suo more tumultuatur populus, à principibus cohibeatur, quos hoc oportet esse in republica, quod oculus est in corpore, quod in anima ratio. Rursum si quid turbant principes, certe pontificum est sua prudentia suâq; autoritate rerum motus componere. Vel tãdem fatiati bellis tam diutinis, pacis tangamur defyderio. Trahit huc ipsa calamitas, inuitat **C H R I S T V S**, adhortatur pontifex, si quisquam alius, vere maximus, **L E O** decimus, ac vere pacifici Solomonis nostri vices gerens. Cuius omnia vota, omnia consilia, omnes conatus huc tendunt, vt quos cõmunis copulat fides, eos & cõmunis iungat cõcordia. Hoc molitur, vt ecclesia nõ opibus aut imperio, sed suis ac proprijs dotibus efflorescat. Pulcherrimum profecto munus, ac prorsus tali dignum heroë clarissimis illis Medicib⁹ prognato, quorũ ciuili prudẽtia factũ, vt inclyta Florentinorũ ciuitas diutina pace fuerit florentissima, quorũ domus omniũ bonarum disciplinarum fuit præsidium. Ipse placidum ac mite sortitus ingeniũ, a teneris, vt aiunt, vnguiculis, humanis literis, ac mãsuetioribus Musis initiatus, inter eruditissimos viros, ac velut in Musarum gremio educatus, vitam ac famam inculpatam, & ne in liberissima quidẽ ciuitate Roma, vlla vnq; sinistri rumoris aspersam macula, ad summũ põtificium attulit. Ad quod hic non ingessit sese, sed nihil

Leo.

minus quàm hoc expectans, veluti diuina voce nominatim accitus est, quò rebus humanis longa bellorum tempestate fessis succurreret. Sit penes Iulium belli gloria, habeat ille sibi suas victorias, habeat sibi magnificos triumphos. Què quàm deceant Christianum pontificem, haud est mei similiū pronuciare. Dicam hoc modo, gloriam illius, qualiscunque fuit, cum plurimorum exitio dolorèque coniunctam fuisse. Longe plus verè gloriè pariet Leoni nostro pax orbi reddita, quàm Iulio pepererūt tot bella per vniuersum orbem vel excitata fortiter, vel gesta feliciter. Sed longius quàm par est huic digressioni videbimur immorati, ijs qui de prouerbijis, quàm de pace bellòque malunt audire.

F I N I S.

